

ԿԱՐԾԻՔ

Արմեն Ռուբիկի Հարությունյանի «Հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրները չճանաչված պետություններում (Արցախի Հանրապետության օրինակով)» վերտառությամբ ԺԲ.00.02 - հանրային իրավունք մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

Արմեն Ռուբիկի Հարությունյանի (այսուհետ՝ Հեղինակ) դոկտորական ատենախոսության (այսուհետ՝ ատենախոսություն կամ աշխատանք) թեման վերաբերում է հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրներին չճանաչված պետություններում (Արցախի Հանրապետության օրինակով):

Հանրային իշխանության ընտրովի մարմինների ձևավորմանն ու դրանց գործունեությանն ուղղված գիտական հետազոտությունները անտիկ շրջանից սկսած մեծ կարևորություն են ներկայացնում ժողովրդավարական ինստիտուտների կայացման և զարգացման տեսանկյունից: Հարյուրամյակներ շարունակ գտնվելով ականավոր մտածողների համակ ուշադրության կենտրոնում և, միևնույն ժամանակ, չկորցնելով իրենց արդիականությունը, հանրային իշխանության ընտրովի մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրները գնալով էլ ավելի ընդգծված կարևորություն են ստանում հատկապես մեր օրերում:

Խնդիրը կարևորություն է ստանում հատկապես չճանաչված պետությունների պարագայում: Արցախի Հանրապետությունում և, առհասարակ, բոլոր չճանաչված պետություններում, հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրների ուսումնասիրման գիտական անհրաժեշտությունն ավելի է մեծանում վերջին տարիների փոփոխվող աշխարհի պայմաններում և նոր աշխարհակարգի ձևավորման համատեքստում:

Արցախի Հանրապետությունում և այլ չճանաչված պետություններում հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրների հետազոտման համատեքստում ատենախոսության հեղինակը վերլուծել և բացահայտել է հանրային իշխանության ընտրովի մարմինների ձևավորման ընդհանուր հիմնախնդիրները, որոնք բնորոշ են բոլոր ժամանակակից պետություններին, անկախ նրանից, միջազգային իրավունքի լիիրավ սուբյեկտ են հանդիսանում թե՛ ոչ:

Հեղինակի ատենախոսական աշխատանքի ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա կարելի է փաստել, որ այն իրենից ներկայացնում է հետազոտություն, որում Հեղինակի կողմից արվել են գիտական վերլուծության և քննարկման կարիք ունեցող որոշ

բարդ հարցադրումներ: Միաժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ հեղինակի դոկտորական ատենախոսության մեջ քննարկվել են մեծաթիվ հարցեր, որոնք այս կամ այն չափով արտացոլում են ստացել տարբեր գիտնականների աշխատություններում: Հետազոտական աշխատանքը հարուստ է աղբյուրագիտական բազայով: Հեղինակը օգտվել է նաև ուսումնասիրությանը վերաբերող մասնագիտական գրականությունից, նորմատիվ փաստաթղթերից և համացանցից:

Այսպիսով, աշխատանքում հետազոտության նպատակն ու խնդիրները ներկայացված են, իսկ արված հետևություններն ու առաջարկությունները հիմնված են օգտագործված տեսական և նորմատիվ նյութերի վերլուծության և անձնական դատողությունների վրա, օգտվելով նաև թե՛ հայրենական, թե՛ արտասահմանյան տեսական աղբյուրներից և իրավական փաստաթղթերից, որոնք հարստացրել են ատենախոսության բովանդակությունը:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ ատենախոսության թեման բավարար խորությամբ հիմնավորվել է Հեղիակի կողմից:

Դոկտորական ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, հինգ գլուխներից, որոնք իրենց մեջ ամփոփում են տասնհինգ ենթագլուխներ, եզրակացությունից և առաջարկություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածից:

Ներածության մեջ հեղինակը հիմնավորել է ընտրված թեմայի հետազոտության նպատակները, խնդիրները և այլն:

Ատենախոսության **առաջին՝ «Բարձրագույն ընտրովի մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրները չճանաչված պետություններում» գլխում** տեսական վերլուծության է ենթարկվում «չճանաչված» և «մասնակի ճանաչված» պետության հասկացությունների էությունը: Հետազոտության է ենթարկվում ազգերի ինքնորոշման իրավունքի ինստիտուտը: Համեմատական վերլուծության մեջ ներկայացնում է չճանաչված և մասնակի ճանաչված պետություններում հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման առանձնահատկությունները:

Ընդ որում, հեղինակը փաստում է, որ անկախացող ժողովուրդների կամքի հետ չհաշտվելու և վերջինների անկախությունը այլ պետությունների հետ կապելու արդյունքում՝ պետությունաստեղծ խանրաքվեների արդյունքների հրապարակմանը, որպես կանոն, հաջորդում է ռազմական գործողությունների հաջորդ և ավելի կոշտ փուլը, որը վերածվում է լայնածավալ պատերազմի: Հետազոտության արդյունքում փաստվում է, որ ինչպես և պետությունաստեղծ խանրաքվեների դեպքում՝ նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունները, հատկապես առաջինը, որպես կանոն, անցնում են ճգնաժամային իրավիճակում:

Ատենախոսության **երկրորդ գլուխը** վերնագրված է «Արցախի Հանրապետության կայացման իրավական հիմքերը»: Այն բաղկացած է չորս ենթագլխից, որոնցում հեղինակը մանրամասն հետազոտում է Արցախի

Հանրապետության կայացման իրավական հիմքերը՝ ինչպես միջազգային, այնպես էլ՝ սահմանադրական իրավունքի համատեքստում: Մասնավորապես հեղինակը մատնանշում է, որ ի տարբերություն այլ չճանաչված և մասնակի ճանաչված պետությունների Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությունը առաջանցիկ է, հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ այն ընդունվել է, պետության ձևավորման պահից տասնհինգ տարի անց: Այսինքն՝ Սահմանադրությունն իր մեջ ամրագրել է այն փաստացի իրավական վիճակը, որն արդեն իսկ մեկ տասնյակից ավելի տարիներ գոյություն ունի: Սրանով է նաև պայմանավորում Հեղինակը այն հանգամանքը, որ ի տարբերություն այլ չճանաչված սահմանադրությունների՝ ԼՂՀ Սահմանադրությունն իր մեջ ներառում է այնպիսի կարևորագույն ինստիտուտների կարգավիճակին և գործունեությանը վերաբերող առանձին գլուխներ, ինչպիսիք են՝ Դատախազությունը, Մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտը, Հաշվեքննիչ պալատը և այլն: Հեղինակը նաև վերլուծում է սահմանադրական բարեփոխումների ողջ գործընթացը՝ հիմնավորելով նախագահական կառավարման մոդելին անցումը: Փաստում է, որ պատերազմական իրավիճակներում գտնվող պետությունների պարագայում, նպատակահարմար է ունենալ խիստ կենտրոնացված իշխանություն:

Ատենախոսության **երրորդ գլխում**, որը վերնագրված է «**Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հանրային իշխանության մարմինների ժողովրդավարացման սահմանադրաիրավական հիմքերը**» և բաղկացած է երկու ենթագլխից, ատենախոսը ուսումնասիրում է ժողովրդավարական համախմբման պայմաններում հանրային իշխանության մարմինների ձևավորման և զարգացման սահմանադրաիրավական հիմնախնդիրները: Վերլուծության արդյունքում փաստում է, որ հանրային իշխանության մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրները ուղղակիորեն կապված են ժողովրդավարական համախմբման կայացման հետ: Մասնավորապես նշվում է, որ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում ժողովրդավարական ինստիտուտների ձևավորումն, կայացումը և զարգացումը հնարավոր է դարձել պատերազմական գործողություններին զուգահեռ և դրանց վերսկսման անմիջական վտանգի ներքո:

Ատենախոսության **չորրորդ՝ «Քաղաքական իրավունքների և ազատությունների իրացման հիմնախնդիրները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում՝ հանրային իշխանության մարմինների ձևավորման համատեքստում» գլխում**, որը բաղկացած է հինգ ենթագլխից՝ ատենախոսը ուսումնասիրում է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում քաղաքական իրավունքների և ազատությունների ընդհանուր և հատուկ հիմնախնդիրները: Առանձին ենթագլխով անդրադառնում է կուսակցական համակարգի կայացման և ԼՂՀ բարձրագույն ներկայացուցչական մարմնի ձևավորման և գործունեության առանձնահատկություններին: Առանձին ենթագլխով նաև վերլուծության է ենթարկվում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության նախագահական բոլոր ընտրություններն ու հանրաքվեները: Նույն գլխի առանձին ենթախումբ՝

«Խորհրդարանական-նախագահական ընտրությունները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում միջազգային նշանակության արտակարգ իրավիճակների պայմաններում» նվիրված է 2020 թվականի նախագահական-խորհրդարանական համատեղ ընտրությունների անցկացման վերլուծությանը, որը, կարծեք թե, ճգնաժամային իրավիճակներում քաղաքական ընտրություններ անցկացնելու կուտակած փորձի կիրառման լավագույն փորձերից է: Ատենախոսը վերլուծության արդյունքում արդարացնելով խորհրդարանական և նախագահական ընտրությունների համատեղ անցկացման գաղափարը փաստում է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ ընտրությունները անցկացվում են միևնույն օրը՝ խորհրդարանի և նախագահի ընտրությունների արդյունքները էականորեն տարբերվում են:

Հեղինակը առանձին ենթագլխով անդրադառնում է նաև ռազմական դրության պայմաններում մարդու իրավունքների և ազատությունների ապահովման առանձնահատկություններին, որի արդյունքում փաստում է, որ ռազմական դրությամբ պայմանավորված որոշակի սահմանափակումները թույլատրելի են և չեն նսեմացնում ժողովրդավարության դերը:

Հեղինակը նշված գլխում առանձին ենթագլխով անդրադառնում է արցախյան երկրորդ պատերազմին, որտեղ արցախյան երկրորդ պատերազմի օրինակով չճանաչված պետության դեմ ուղղված լայնամասշտաբ պատերազմը դիտարկում է, որպես հանրային իշխանության բարձրագույն մարմինների ձևավորման և գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություն:

Ատենախոսության **հինգերորդ գլուխը «Քրեաիրավական կարգավորումների սահմանադրականացման հիմնախնդիրները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հանրային իշխանության ընտրովի մարմինների ձևավորման ոլորտում»**, բաղկացած է երկու ենթագլխից, նվիրված է սահմանադրականացման համատեքստում քաղաքացիների քաղաքական և, մասնավորապես, ընտրական իրավունքների ոլորտում քրեաիրավական կարգավորումների համալիր հիմնախնդիրների վերլուծությանը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ սոցիալ-տնտեսական ծանր վիճակն ու ժողովրդի քաղաքական ցածր գիտակցությունը կարող են շահագործվել քաղաքական ուժերի կողմից, հեղինակը առաջարկում է օրենսդրական մակարդակով ամրագրել, որ քաղաքական ուժերը ընտրվելուց հետո բացի գործառույթային պարտականություններից կրում են նաև ծրագրային պարտականություններ:

Քրեաիրավական կարգավորումների սահմանադրականացմանը զուգահեռ, ըստ հեղինակի, այս կարգավորումը կգսպի քաղաքական ուժերին անբարեխիղճ և անիրականանալի խոստումներ տալուց:

Դոկտորականատենախոսության **եզրակացություններ** բաժնում հեղինակը ներկայացրել է հետազոտության հիմնական եզրահանգումներ և առաջարկություններ:

Ատենախոսության թեմայով հրապարակված են մենագրությունը և բազմաթիվ գիտական աշխատանքներ:

Ատենախոսի սեղմագիրը համապատասխանում է ատենախոսությանը:

Ատենախոսության թեման և բովանդակությունը համապատասխանում են ընտրված մասնագիտությանը:

Միաժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ նկատի ունենալով թեմայի բարդությունը, կատարված աշխատանքը զերծ չէ որոշ թերություններից, ուստի ստորև անհրաժեշտ ենք համարում ներկայացնել ատենախոսության վերաբերյալ հետևյալ նկատառումները, դիտողություններն ու առաջարկությունները.

ա) Ատենախոսի կողմից պաշտպանության ներկայացրած հիմնական դրույթներից մեկում նշվում է, որ «... в современности под демократией скорее всего мы должны понимать «власть демократов», а не народа» (п. 10). Հարց է առաջանում. մի՞թե «դեմոկրատական իշխանությունը» չի հանդիսանում ժողովրդի իշխանություն, այսինքն, այդ իշխանության ներկայացուցիչներին ժողովուրդը չի ընտրում և այն չի՞ իրականացնում ժողովրդի կամքը: Եթե հիմք վերցնենք այսօրվա Հայաստանի օրինակը, ապա կարելի է համաձայնվել ատենախոսի հետ, որ դեմոկրատների իշխանությունը ժողովրդի իշխանությունը չի,

բ) պաշտպանության ներկայացված մեկ այլ դրույթում հեղինակը նպատակահարմար է գտնում Արցախի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ մտցնել հետևյալ փոփոխությունը, «чтобы еще раз продемонстрировать демократический курс построения государственности» (п. 7, с. 15). Մեր կարծիքով, ժամանակակից Արցախում արդեն իսկ ձևավորված է լիարժեք ժողովրդավարական ընտրական համակարգ, իր բոլոր ժողովրդավարական արժեքներով: Հետևաբար, արցախյան հասարակության արագացված՝ խորացված ժողովրդավարությունը այն դեպքում, երբ երկիրը դե-ֆակտո գտնվում է պատերազմական իրավիճակում Ադրբեջանի հետ, դա իրենից վտանգ է ներկայացնում ոչ միայն ազգային անվտանգության, այլ նաև Արցախի ինքնուրույնության համար,

գ) սրտանց ողջունելով ատենախոսության չորրորդ գլխի հինգերորդ ենթագլխում տեղ գտած մեկնաբանությունները, նվիրված արցախյան երկրորդ պատերազմին, ցանկալի կլիներ որպեսզի հեղինակն ատենախոսության շրջանակներում, ղեկավարվելով մեր նախնիների կարգախոսով. «Առանց անցյալ չկա ներկա, առանց անցյալ ու ներկա չկա ապագա», անդրադառնար այն փաստին, որ Ադրբեջանի ներկա իշխանությունները, վերջին ժամանակներում նոր թափով են լծվել միջազգային կառույցներում հակաարցախյան արշավին, նպատակ հետապնդելով արդարացնել իրենց հայտը Հայկական Լեռնային Ղարաբաղի անցյալի նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ, ներկայացնելով ցանկալին իրականության տեղ, հաստատում են, որ արցախահայերի նախնիները եկվորներ են, որոնք վերադարձել են Արցախ XIX դարի 20-ական

թվականներին: Այդ պատճառով պարտավոր են լքել այն: Այսօր նրանք փորձում են դա իրականացնել:

Սակայն իրականությունը բոլորովին այլ է. իրականում 1828 թ-ին 700 հայ վերաբնակներից, հարթավայրային, այլ ոչ թե լեռնային գոտուց 300 ընտանիք վերադարձել է Պարսկաստան, իսկ մնացածը համաճարակի պատճառով մահացել են (տե՛ս Колональная политика российского царизма в Азербайджане в 20 – 60 гг. XIX в. М.: АН СССР, 1936. Ч. 1. С. 201, 204, а также труды известных ученых-историков Георгия Трапезникова, Михаила Мельтюхова, Аллы Тер-Саркисянц и мн. др.):

Ընդհանրապես, եթե Ադրբեջանին հաջողվի իրականացնել իր քաղաքական, կեղծիքը, ապա ատենախոսի հիմնական դրույթները այդպես էլ կմնան թղթի վրա,

դ) անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ օգտագործված գիտական մենագրությունների և հոդվածների՝ «Монографии, журналы, официальные материалы» ցանկում տեղ են գտել ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ և դասագրքեր, (տես՝ 77, 80, 97, 109, 120, 123 – 124, 171, 181 և այլն), որը, մեր կարծիքով, անընդունելի է, և մեր խորին համոզմամբ չեն կարող համարվել գիտական սկզբաղբյուրներ: Իսկ ինչ վերաբերում է մեր կողմից նշված օգտագործված ցանկին, կարծիք է ստեղծվում որ քննարկման թեմային առնչվող գիտական մենագրություններ և գիտական հոդվածներ՝ 2017 թ-ից հետո Հայաստանի և Հայաստանի սահմաններից դուրս այլ լեզուներով չեն տպագրվել,

ե) և, վերջապես, օգտագործված գրականության ցանկում ռուսական և ռուսալեզու գիտական գրականության և էլեկտրոնային աղբյուրների (օրինակ՝ URL.:https://www.ru.m.wikipedia.org/wiki/Нагорный_Карабах (дата обращения: 01.08.2023), ձևակերպումները ամբողջությամբ չեն համապատասխանում Ռուսաստանի Դաշնության Գոսստանդարտների 2003 թ. մարտի 3-ին ընդունված և նույն թվականի հուլիսի 1-ից գործող ГОСТ-Р 6.30-2003-ին: Կան նաև տեխնիկական և խմբագրական բնույթի այլ վրիպումներ, որոնք չեն կարող ազդել աշխատանքի ընդհանուր գնահատականի վրա:

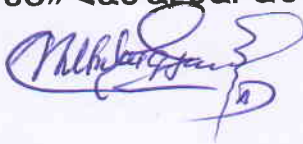
Այսպիսով՝ ամփոփելով հիշյալ ատենախոսության վերաբերյալ մեր նկատառումները, հարկ ենք համարում նշել, որ Արմեն Ռուբիկի Հարությունյանի «Հանրային իշխանության ընտրովի բարձրագույն մարմինների ձևավորման հիմնախնդիրները չճանաչված պետություններում (Արցախի Հանրապետության օրինակով)» թեմայով ԺԲ.00.02- «Հանրային իրավունք» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների դոկտորի ատենախոսությունը ավարտուն գիտական աշխատանք է, որն ուղղված է գիտական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությանը, այն իր ծավալով, ձևավորմամբ, գիտատեսական վերլուծություններով բավարարում է նման աշխատանքների համար և համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշմամբ հաստատված «ՀՀ գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգով» դոկտորական ատենախոսությանը ներկայացվող ու ԲՈԿ-ի կողմից սահմանված պահանջներին:

Ուստի, գտնում ենք, որ ատենախոսությունը կարող է ներկայացվել հրապարակային պաշտպանության՝ ներկայացված նկատառումների հաշվառման պարագայում, և եթե հեղինակը կկարողանա պաշտպանել իր կողմից ներկայացված հիմնական դրույթները, ելնելով Արցախի այսօրվա իրավիճակից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ

ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍ՝ «ՄԱՆՑ» ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՍՊԸ-Ի ՏՆՕՐԵՆ, ՌԵԿՏՈՐ

Ի.Գ.Դ., ՊՐՈՖԵՍՈՐ

ՌՈՒԲԵՆ ՀՈՎՍԵՓԻ ԱՎԱԳՅԱՆ

Արմեն Ռուբիկի Հարությունյանի ատենախոսության պաշտոնական
ընդդիմախոս, ի.գ.դ., պրոֆեսոր Ռուբեն Ավագյանի ստորագրությունը հաստատում եմ:

«ՄԱՆՑ» համալսարանի գիտական քարտուղար՝

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Երանուհի Ստեփանի Թումանյանց

21.08.2023թ.